

Un conte quasi inèdit:

El bibliotecari i els clàssics castellans

Prudenci Bertrana

Annexa a l'Institut de segona ensenyança d'una vella ciutat, el nom de la qual no fa al cas, hi havia la biblioteca regida i administrada per l'Estat. L'Institut estava en un barri alt, el més antic i venerable de la població, i també el més quiet i silenciós.

Quant a la biblioteca, resultava més quieta i silenciosa que el mateix barri. Els llibres, que revestien les parets interiorment, actuaven de matèria isoladora i, encara, filtraven el ja profund silenci que venia de fora. I aquesta era, ben escatit, llur única servitud, car es passaven mesos i mesos sense que entrés ningú en aquella estança resclosida, on el bust de Cervantes presidia la solemnià buidor i el treball subreptic i bàrbar de les arnes.

Feia temps que la plaça de bibliotecari estava vacant. A l'últim que hi havia hagut, se li atrofià l'oïda de tant no fer-la servir i àdhuc començava a perdre l'ús de la paraula per la mateixa causa. I es diria que el Ministeri d'Instrucció Pública no tenia cap mena de pressa a exposar un altre funcionari a la influència d'aquell lloc nefast, i mai de Déu venia el substitut del que havia deixat la plaça.

Però tot té fi en aquest món. Un dia, impensadament, es presentà a l'Institut un jove fi, elegant, amb *gafes* de carei. Portava el nomenament de bibliotecari en regla, disposat a prendre possessió del càrrec. S'endevinava que era un viu, algun nebot d'algun polític influent, i que no suportava pas, amb paciència, la trista vida de província, i encara menys la de bibliotecari d'una biblioteca sense concurrents, retribuït amb la misèria de tres-centes pessetes mensuals de sou. Ni la ratlla perfecta del seu pantaló, ni la seva corbata de colors suaus i exquisits, ni els seus guants, ni la seva armilla

«... damunt d'una vulgar calaixera del divuit-cents, hi ha tres fotografies. L'una representa la filla gran d'Aspriu asseguda al costat del seu marit, a la soca d'una palmera aterrada, i envoltats d'un paisatge tropical. Les altres dues, els retrats en bust d'Anna Maria i d'Angelina dintre uns petits marcs de cavallet. Hi ha tothora davant d'ells, com si fossin imatges d'un altar, flors camperoles i, a manca de flors, brots decoratius dintre uns senzills gerros, que Eugènia cura de renovar. Ambdues germanes esguarden a qui les mira, fixament, pensosament. L'ur pare ha cregut, de vegades llegir en aquells esguards una tímida acusació. I s'ha preguntat si no seria just ofrenar-los en desgreuje totes les obres d'ell, cremant-les i esventant-ne les cendres. I s'ha preguntat també si, en cas de tornar a

Literatura i vida:

MARGARIDA CASACUBERTA

començar la seva vida, podria sostreure's a l'impuls, a l'obsessió, a l'encís que l'ha convertida en un calvari. I ha fet un sondeig profund, minucios i desesperat de la seva ànima; i, amb horror, l'ha trobada impenitent. Però avui els ulls d'Anna Maria i d'Angelina s'han endolcit. L'ur esguard és el de sempre. Ve del lluny, trist i amorós, suavitzat, altrament, per un lleu matís de clemència».

Amb aquestes paraules, l'any 1939, Prudenci Bertrana va posar punt i final a l'última novel·la de la trilogia *Entre la terra i els núvols*, *L'impenitent*, que no seria publicada fins uns anys més tard, el 1948, poc després de la mort del novel·lista. Aquesta condició de pòstuma i el silenci forçat que va precedir els darrers anys de l'existència de l'autor van afegir un clar valor testamentari al sentit global de l'obra: la justificació d'una vida dedicada a l'art, sacrificada al sosteniment d'un ideal i, en definitiva, d'una vocació. Així, la mirada de clemència que dediquen els retrats de les dues filles mortes a Innocenci Aspriu, protagonista de la trilogia i *alter ego* de Prudenci Bertrana, implica una acceptació dels imperatius d'aquesta vocació malgrat l'elevat preu que li ha calgut pagar. I tot —renúncies, malestar familiar, inestabilitat laboral, pèrdua dels éssers més estimats— queda a bastament compensat pel reconeixement social de la tasca feta o, en altres mots, de la missió acomplerta.

B. Bertran

de fantasia, eren fets per marcir-se a l'ombra d'una capital de segon ordre i no poder ésser substituïts, quan, definitivament, haguessin fet atots. Aviat trobà un remei, a fi d'escapar de l'inevitable tedi, que ja començava a envair-lo. Cercà un substitut. Li donaria la meitat de la paga, i ell se'n tornaria a Madrid, a importunar l'oncle, fins aconseguir alguna col·locació més digna d'ell, i entretant, el mig sou de l'altre li vindria de trobades.

Tramà la conxorxa amb un xicot mandrós, poc apte per a cap cosa de profit, afectat d'afeccions literàries. Els trenta duros al mes que li oferia el bibliotecari efectiu li semblaren acceptables, de bon guanyar. D'antuvi, actuà de suplent molt satisfet, i amb un cert urc. Però aviat s'adonà que les hores mortes, passades dintre de la biblioteca deserta, se semblaven tant al règim cel·lular de la presó, trastornador de l'enteniment, que ja les preocupacions i les manies començaven a inquietar-lo. I bé, ¿per què no retraspassar el càrrec com havia fet l'altre amb ell?

Existia a la ciutat un tipus popular; un home més o menys alcoholitzat, més drogo que ximple, encara que fos tingut per més ximple que drogo. Li deien en Pep Pistola, per corrupció del seu veritable cognom, Pistoia. Anava vestit de senyor i, a canvi d'un plat de vianda, uns gots de vi i un caliquenyó, servia de cambrer en els hostals forans, encobridors de galanteigs de mala mena i de petites orgies mudes, en les quals prenien part ciutadans respectables d'alguna edat i dones suspectes. Pep Pistola, altrament, adoptava aires de persona formal, caminava amb ritme i mesura, com un pur aiguader, de manera que, situat dintre un lloc prestigiós com és ara la biblioteca de l'Institut, ningú no sospitaria que es tractés d'un baliga-balaga, analfabet. En definitiva, el propòsit era d'obtenir que la biblioteca restés oberta les hores reglamentàries, i prou. Ja era sabut que no hi entrava una ànima vivent, i el literat indígena se'n refiava i n'estava tan cert, que no dubtà ni un sol instant de traspassar les altres funcions que li havien estat encomanades, a Pep Pistola. Pactaren. Aquest últim cobraria deu duros al mes, i l'altre, vint, i si això era guerra que

P. Bertrana

mai no hi hagués pau entre els homes de bona voluntat.

Pep Pistola, introduït, primerament, com a mosso de l'altre, finí per restar sol, en aquell petit temple de l'erudició. Es creia ric amb aquelles cinquanta pessetes assegurades, sense comptar que la nova ocupació no era pas incompatible amb la de mosso d'hostal, trapella i poc o molt mitjancer de tractes prohibits. L'home entrà de frau, a la biblioteca, una ampolla d'anís, una butxacada de «burilles» i una pipa de pastor d'extraordinàries dimensions. Repapat en el seu cadiral de funcionari, bevia, fumava i dormia en pau. Ni les mosques, a l'estiu, li pessigollevaren el rostre, puix que allí dintre regnava una penombra fresca que, a l'hivern, esdevenia temperada i a tot temps i tothora convidava al repòs i a les llangors voluptuoses.

Un matí malastruc, Pep Pistola veié entrar amb molt repòs i compostura un parell de clergues. Llurs sabates carrisquejaven una mica en l'empostissat i llurs mantells balandrejaven suament. No gensmenys, però, en la inveterada quietud sideral del petit univers dels corcs i dels ratolins, les sabates produïen l'efecte d'una tronada, i el ventijol dels mantells, d'un cicló.

Els sacerdots, molt respectuosos, amb el barret de teula a la mà, saludaren amb una inclinació de cap. Només llavors Pep Pistola va adonar-se del que representava allí i tingué por de no saber correspondre a l'alta significació del càrrec.

—Ens faria el favor..., els clàssics castellans? —demanà el més vell.

—Els clàssics castellans?... —repetí Pep Pistola.

—Sí, els clàssics castellans —recalcà el sacerdot.

—Ja entenc, ja entenc!... —Pep Pistola féu una ullada a l'entorn, una ullada de desolació profunda i digué amb un to de veu patètic que trencava el cor:

—Ho sento molt; no puc servir-los, senyors; se'ns han acabat.

Conte publicat a *La Veu de Catalunya*, 05-1-1936.

«Paisatge de Pedret». Oli de Bertrana. 1917. MD'A de Girona.

lenta gestació de l'obra futura, aquella obra triomfadora que tot artista somnia i mai no comença».

Recordem, en aquest sentit, que, anys més tard, Bertrana havia d'oferir a través del seu entranyable personatge Innocenci Aspriu una imatge de la literatura com a redemptora de la prosa i del materialisme de la societat moderna en tant que li permetia de fer participar els altres de les seves emocions personals, de la vida d'esbarjo i de contemplació que havia pogut portar gràcies a la seva primigènica condició d'hereu desvagat:

«De la seva joventut, esmerçada en caceres i pesqueres; de la meitat de la seva vida improductiva, gastada en somnis i laments; dels seus ocis considerats insensats i deshonorables per les persones de seny; dels seus fracassos i de la seva malaventura en faria art, en faria sentiment, en faria ideal. Vet aquí la manera d'ennobrir el seu passat d'home sense ofici ni benefici, de reviure'l i gustar-lo de bell nou amb la consciència tranquil·la; de convertir-lo en horitzó, en alba d'un nou dia i qui sap si en glòria pòstuma. Estava decidit. Llençaria la seva obra al món intel·lectual prescindint dels intel·lectuals (com al mastegar!) (...) Però algú l'escoltaria, algú l'entendria, algú estaria amb ell. Es refiava dels senzills de cor, dels poetes que canten com el rossinyol refila, dels pobrissons que per instint malden per trobar una clariana entre els barrots de la seva gàbia i refusen, sorruts, obstinats i suïcides, tots els aliments que els són oferts pels seus escarcellers.

S'alegrava d'haver ensopegat —després d'haver-la cercada tants anys endebades— amb la seva vocació veritable. I se sentia